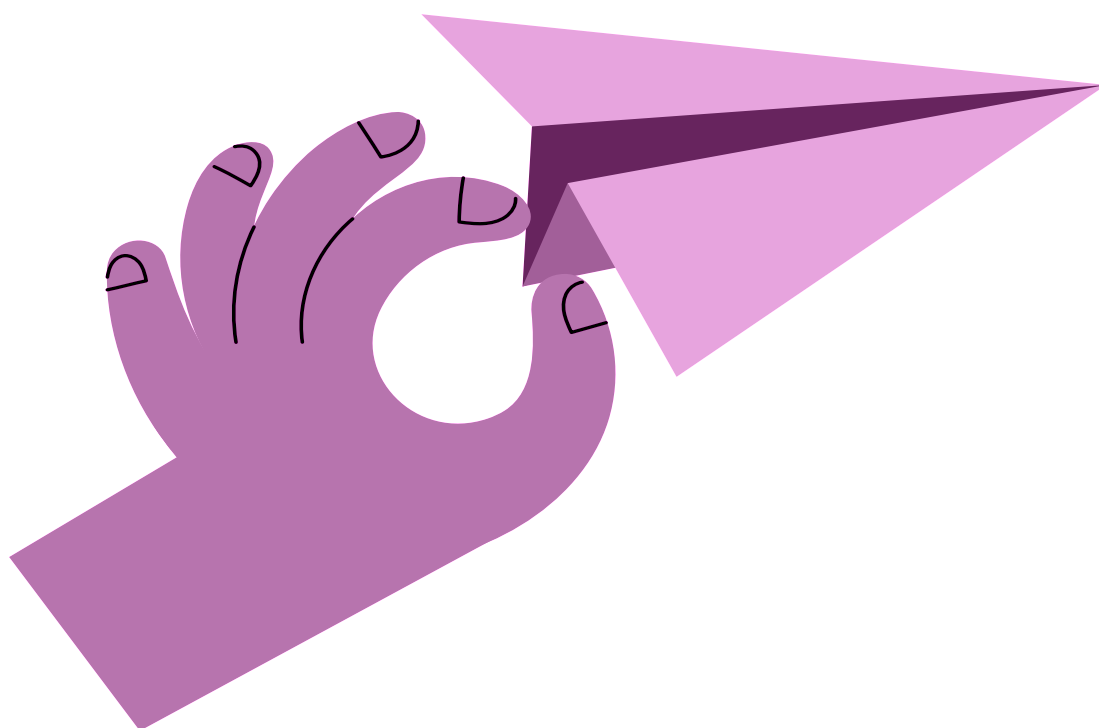

Ensikodista Sekasin-chattiin

Huomioita sosiaalisista innovaatioista lasten suojelussa

S O I L A

SOSIAALISET INNOVAATIOT
LASTENSUOJELUSSA

LASTENSUOJELUN
KESKUSLIITTO

Euroopan unionin
osarahoittama

Ensikodista Sekasin-chattiin

Huomioita sosiaalisista innovaatioista lasten suojelussa

Petri Paju

Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu
2/2026

Sisällys

Tiivistelmä	4
Johdanto	5
I Paras lastensuojeluinnovaatio kautta aikain – Raittiusliike	8
II Äitiyspakkaus	11
III Ensikoti	16
IV Icehearts	19
V Kokemusasiantuntijatoiminta lastensuojelussa	23
VI Sekasin Kollektiivin koordinoima Sekasin-chat	28
Lopuksi	33
Liite	39

Tiivistelmä

Lasten suojeleminen on uudistunut innovaatioiden myötä. Lastensuojelun Keskusliitto toteutti vuonna 2023 kyselyn, jolla kartoitettiin näkemyksiä valittujen toimintamallien innovatiivisuudesta. Listalle löytyi yli kaksikymmentä hyvää ehdokasta, joista tässä julkaisussa esitellään viisi. Kaikissa mallien esittelyissä on käytetty kirjallisia ja audiolähteitä, lisäksi neljään esittelyyn tehtiin haastattelu.

Kuvattavat innovaatiot ovat yli sadan vuoden ajalta. Ensikotien historia voidaan palauttaa aikaan ennen Suomen itsenäistymistä. Äitiyspakkaus tuli Suomeen heti itsenäistymisen jälkeen. Iceheartsia pidettiin kyselyssä kaikkien innovatiivisimpana toimintana, sen alku ajoittuu niukasti 1900-luvun puolelle. Tämän vuosisadan innovaatioista esitellään kokemusasiantuntija-toiminta ja Sekasin-chat. Vanhimmatkin toiminnot ovat olemassa edelleen. Jotkut innovaatiot henkilöityvät, toiset eivät.

Jokainen innovaatio on oma tapauksensa ja usein myös monen sattuman summa. Niillä on myös yhdistäviä piirteitä. Tyypillisesti ne ainakin jossain historiansa vaiheessa sijoittuvat järjestöihin, moni saa alkunsa järjestössä ja sellaisessa myös pysyy. Tuskin yksikään innovaatio jää elämään ilman, että joku tai jotkut ovat valmiita ja halukkaita tekemään huomattavasti enemmän kuin välttämättömän. Vakiintuminen edellyttää hyvää onnea ja jonkinlaisia mesenaatteja, hyvää tahtovia ihmisiä avainpaikoilla. Innovaatioissa on näiden esimerkkien perusteella enemmän kyse tahdosta muuttaa asioita ja kokeilla eri keinoja kuin kekseliäisyydestä.

Äitiyspakkaus on olemassa edelleen, sata vuotta ensimmäisten versioiden jälkeen. Nykyversio ei juurikaan muistuta sitä, mitä se oli alkuvaiheessa. Aika on monella tavalla mielenkiintoinen ulottuvuus innovaatioissa. Niiden synnyssä on pysyvyyttä. Icehearts perustuu 12 vuoden tiiviiseen henkilökohtaiseen suhteeseen ja luottamukseen. Sekasin-chat perustuu 45 minuutin sessioihin, joissa osapuolet eivät tiedä toisistaan juuri mitään. Molemmat ovat innovaatioiden parhaimmistoja.

Johdanto

Tämän tekstin tarkoituksena on esitellä lasten suojelun innovaatioita ja pohtia niiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Aiheen pariin päädyin viimeistään aloittaessani 2023 Soila – sosiaaliset innovaatiot lastensuojelussa -hankkeessa. Lasten suojelua ja lastensuojelua uudistaneiden innovaatioiden listasta saisi pidemmän kuin tähän on valittu. Toivon, että tämäkin listaus on tarpeeksi puhumaan sen puolesta, että lasten suojelu on uudistunut innovaatioiden myötä. Mielenkiintoisinta oikeastaan on se, mitä menneistä innovaatioista voidaan päätellä koskien nykyhetkeä ja tulevaisuutta. Lastensuojelu ja lasten suojelu – ensin mainitulla viitataan yleensä lastensuojelua koskevan lain määrittämiin toimiin ja erityisesti sijaishuoltoon. Lasten suojelulla tarkoitetaan huomattavasti laajempaa kokonaisuutta, ja tuohon laajempaan kokonaisuuteen tämäkin teksti liittyy. Tässä tekstissä innovaation tai lasten suojelun käsitteitä ei avata tämän enempää, vaan keskitytään esimerkkeihin.

Valinta viidestä innovaatiosta perustuu keväällä 2023 tehtyyn avoimeen verkkokyselyyn, jossa vastaajia pyydettiin arvioimaan eri toimintoja. Kyselyn antaman järjestyksen voi laskea useammalla kuin yhdellä tavalla. Olen käyttänyt harkitusti valtaa (ei mielivaltaa) esiteltävien innovaatioiden valinnassa. Esittelyt perustuvat kirjallisiin lähteisiin, digitaalisiin lähteisiin (esim. Yle-areena) ja neljään haastatteluun. Kiitos haastatteluista Johanna, Sari, Tanja ja Teemu! Viiden kyselystä ponnistavan innovaation lisäksi nostan esille oman suosikkini kaikkien aikojen innovaatioksi listojen ulkopuolelta. Tarjolla on näin kuusi innovaatiota viiden hinnalla.

Toteutin kyselyn niin, että laadin noin 20 innovaatioehdokkaan listan. Vein sen Lastensuojelun Keskusliiton asiantuntijoiden arvioitavaksi ja käsitteilyn jälkeen lisäsin listalle ehdokkaita ja poistin toisia. Kyselyn auetessa siinä oli 25 ehdokasta, ja sen ollessa auki lisäsin kaksi ehdokasta palautteen perusteella (lista ehdokkaista on liitteessä 1). Kyselyyn vastanneiden määrä oli 61. Se ei ole kovin paljon, mutta se on riittävästi tätä tarkoitusta varten. Valtakunnallisilla lastensuojelupäivillä 2023 esittelin tuloksia tuoreeltaan.

Valitut innovaatiot kyselyn perusteella

Icehearts oli kyselyssä niin menestyksekkäs, että sen ohittaminen ei mitenkään olisi ollut mahdollista. Kokemusasiantuntijatoiminta menestyi hyvin keskeisimmällä mittarilla, jossa pyydettiin arvioimaan kohteen innovatiivisuutta. Äitiyspakkaus menestyi myös hyvin, ja sen mukana pienen osan valokeilasta saa hyvin menestynyt neuvola. Sekasin-chat menestyi myös hyvin, se saa osaltaan edustaa nykyteknologiaa hyödyntäviä innovaatioita. Mukana melko menestyksekkäästi olivat myös Tik-Tok-sossut ja Apuu-chat. Ensikoti menestyi myös hyvin, vähän paremmin kuin turvakoti. Ensikoti on mukana myös tuomassa ajallista ulottuvuutta yhdessä äitiyspakkauksen kanssa. Paljon jäi ulkopuolellekin. Äänestyksessä hyvin pärjännyt Tyttöjen/Poikien talo olisi mukana, jos nykyaika ei olisi jo niin hyvin edustettuna. Myös vertaistoiminta menestyi kohtalaisesti, kokemusasiantuntijatoiminnan kuvaus tässä edustaa osittain sitäkin. Myös VoiKukia-toiminta on sekä vertaistukea että kokemusasiantuntijatoimintaa. Yksi tulos sekin, että yli 20 innovaation listan kokoaminen ei kestänyt kauaa. Listalle päätyneet eivät tosin sijoitu nykyisin lakitermein vain lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun sisään.

Olisin mielelläni nähnyt SOS-Lapsikylän pärjäävän paremmin, mutta en nähnyt, ja siihen on nyt tyytyminen. Toinen maailmansota "antoi" ihmis-kunnalle atomipommin. Sodasta toipuminen antoi SOS-lapsikylät. Kaava muistuttaa Suomen sisällissodan jälkeistä aikaa, jolloin merkittäviä lasten-suojelujärjestöjä perustettiin.

Kauas palkintosijoilta jäivät myös esimerkiksi Social impact bond (SiB) ja systeeminen lastensuojelu, jotka epäilemättä edustavat osalle kaikkein innovatiivisinta lastensuojelua. Äänestys on äänestys, ja siinä asian tunnettuus ratkaisee paljon. Innovaation määrittelyssä oikaistiin mutkat; innovaatio on se, mikä innovaatioksi tunnustetaan. Näin valikoituneiden innovaatioiden lista poikkeaa teoreettisemmasta listasta – tai sitten ei.

Esiteltävät innovaatiot ovat hienoja. Ajatellaan vaikka äitiyspakkausta. Sen historia voidaan jäljittää sadan vuoden päähän. Sen alkuperäisestä tarpeesta on hyvin vähän jäljellä, mutta se elää ja voi erittäin hyvin. Viimeaikaisista suomalaisista innovaatioista maailmalla tunnetuin lienee perustulokokeilu.

Hämeenlinnassa 10.9.2026

Petri Paju

hankekoordinaattori

SOILA - Sosiaaliset innovaatiot lastensuojelussa -koordinaatiohanke

Lastensuojelun Keskusliitto

SOILA-KOORDINAATIOHANKE TUKEE SOSIAALISTEN INNOVAATIOIDEN SYNTYMISTÄ

SOILA, Sosiaaliset innovaatiot lastensuojelussa -koordinaatiohanke (2023–2029) on Euroopan sosiaalirahaston pluskauden osarahoittama ja sen toteuttajina toimivat Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Lastensuojelun Keskusliitto sekä Pesäpuu ry.

SOILA perustaa toimintansa yhteiskehittämiseen STM:n, Elinvoimakeskusten sekä alueilla rahoitettavien Turvaverkkoja nuorten tulevaisuuteen -aluehankkeiden ja sidosryhmien kanssa.

Lisätietoja: skl.fi/soila

I Paras lastensuojeluinnovaatio kautta aikain – raittiusliike

Prestonin alkuperäistä raittiuslupausta (Preston Pledge), pidetään teetotalismin eli ehdottoman raittiusliikkeen alkuna Englannissa vuonna 1832. Lupaus kuuluu: we agree to abstain from all liquors of an intoxicating quality, whether ale, porter, wine, or ardent spirits, except as medicine. Lupauksen laativat Joseph Livesey ja hänen toverinsa John King. Lupausta pidetään modernin ehdottoman raittiusliikkeen merkittävänä lähtökohtana.

Paras lastensuojeluinnovaatio kautta aikain lähti liikkeelle Englannin Prestonissa 1832. Kyseessä on raittiusliike, jolla on useita eri haaroja. Liike sai alkunsa, kun kuusi miestä allekirjoitti sitoumuksen olla juomatta alkoholia muuten kuin lääkkeenä. Sitoumus koski myös olutta, jota kaikki eivät tuohon aikaan alkoholiksi laskeneet. Näillä miehillä ei itsellään ollut ongelmia alkoholinkäytön kanssa. He halusivat pidättäytyä, koska he tiesivät muita, joilla oli vaikeuksia lopettaa juomista sen kerran aloitettuaan. Henkilökohtaisella päätöksellä on näin paljon henkilöä laajempaa merkitystä. Sosiaalisessa innovaatiossa sosiaalinen tarkoittaa ihmisten välisiin suhteisiin liittyvää.

Raittiusliike oli lastensuojeluinnovaatio monellakin tapaa. Alkoholi lisäsi perheväkivallan riskiä tuolloin niin kuin nytkin. Pubit olivat näköetäisyydellä, kun tilipusseja jaettiin. Jos vanhempien rahat menivät alkoholiin, se lisäsi nälkäisten ja kengättömien lasten määrää, kuten arvata saattaa. Lisäksi lapset olivat työssä pubeissa ja alkoholisoituivat itsekin. Aikuiset saattoivat juottaa lapsia humalaan saadakseen hupia itselleen. Raittiusliike oivalsi aikansa juurisyyntä; paras ratkaisu ei voi perustua siihen, että lapset opetetaan sopeutumaan elämään alkoholistiperheissä – ei myöskään siihen, että heidät otetaan sieltä pois.

Tekemättä jättämisen infrastruktuuri

Raittius viittaa siihen, että jotain jätetään tekemättä. Kuulostaa helpolta, mutta tekemättä pitää jättää koko ajan. Jotta olisi helpompaa jättää jotain tekemättä, tarvittiin kokonainen infrastruktuuri sitä tukemaan. Raitistuminen ei ollut niinkään loppu, vaan alku. Raittiusliikkeen piti rakentaa tyhjistä vaihtoehto pubeille ja alkoholikeskeiselle elämäntavalle. Liverpoolissa oli enimmäkseen useita kymmeniä teetupia ja muita kokoontumispaikkoja, joissa alkoholia ei tarjottu. Raittiusliikkeen kulta-aikana suureen kaupunkiin matkaava saattoi valita useista hoteleista, joissa ei tarjottu alkoholia.

Systeemisestä muutoksesta puhutaan nykyisin. Raittiusliike tunnisti tarkasti ne vipupisteet, joista käsin muutos on mahdollinen. Tehtaiden maskuliininen arki oli täynnä alkoholiin liittyviä perinteitä, joihin piti vaikuttaa. Raittiuslupauksen tehneet saivat siitä todistuksen itselleen, nykytermein visuaalinen ilme oli huolella pohdittu. Oluen ja raittiuden ystävien välinen kiistely oli värikästä ja vilkasta, joskin parempitasoista kuin tämän päivän ”keskustelut” somealustoilla.

Radikaali raittius

Raittius ei kuulosta radikaalilta nykypäivästä katsottuna. Sarkastisen aikalais-todistuksen mukaan työntekijöiden oli hyvä olla tarpeeksi selviä käyttämään

tehtaiden koneita. Samaan aikaan oli syytä olla tarpeeksi juopunut, ettei tulisi mieleen järjestäytyä. Tätä tasapainoa raittiusliike uhmasi radikaalisti. Raittiusliike löysi hyviä argumentteja lastensuojelusta, uskonnosta ja moraalista (kyllä, ehtoollisviinin alkoholista keskusteltiin isoin kirjaimin), terveydestä ja maanpuolustuksesta. Suomeen idea rantautui raittiusliikkeenä ja laajemmin alkiolaisena itsekasvatuksen ideaalina. Konkreettisena todisteena ovat edelleen raittiusseurain talot ympäri maan. Siksi raittiusliike on vaikuttavin sosiaalinen innovaatio lastensuojelun alalla. Se vaan ei ollut ehdolla, joten siirrytään nyt niihin, jotka olivat.

Kuvauksen keskeisin lähde on In Our Time -sarjan jakso "The Temperance movement" (<https://www.bbc.co.uk/programmes/m0013zl8>).

II Äitiyspakkaus

Äitiyspakkaus on Suomessa asuvalle raskaana olevalle äidille tai adoptioäidille myönnettävä äitiysavustus (Wikipedia). Äitiysavustukseen oikeutettu voi valita äitiyspakkauksen ja rahasumman välillä. Äitiyspakkaus sisältää vauvan vaatteita ja hoitotarvikkeita. Äitiyspakkaus uudistuu vuosittain, mutta tuotevalikoima säilyy usein pitkälti samanlaisena. Äitiysavustus on veroton etuus. (Kela.fi)

Äitiyspakkaus on tunnettu kansallisesti ja kansainvälisesti. Se on ollut käytössä jo niin pitkään, että nykyiset suomalaisvanhemmat voivat olla melko varmoja, että heidän vanhempansa ja isovanhempansa ovat vuorollaan avanneet pakkauksen. Äitiyspakkaus on mukana myös Ilkka Taipaleen kokoelmassa 100 sosiaalista innovaatiota Suomesta. Innovaatiokirja ajoittaa pakkauksen synnyn vuoteen 1937 esitellessään lähinnä pakkauksen sisältöä.

Korista universaaliksi avuksi

Noin kolmasosa äitiyspakkauksen historiasta ajoittuu aikaan ennen sen valtiollista vaihetta. Itse idea on käytännössä yhtä vanha kuin Suomen valtio. Käytäntö lähti liikkeelle niin, että pakkaukset (korit) olivat lainassa, ne olivat tarveharkintaisia ja toimintaa pyöritti järjestö (MLL).

Äitiyspakkaus liittyy myös osuustoimintaan. Elannon toimitusjohtaja Väinö Tannerin Sveitsistä saaman idean mukaisesti Elanto alkoi jakaa vuonna 1931 kummilahjoja jäsenperheiden vastasyntyneille lapsille. Osuuskaupan lahja oli iso pahvilaatikko, jossa oli lastentarvikkeita: vaatteita, lastenhoitoa opettava kirjanen sekä säästökassan tilikirja (Wikipedia).

Seuraavassa vaiheessa 1937 äitiysavustus/pakkaus tuli osaksi julkista järjestelmää, mutta oli vielä tarveharkintainen. Tuolloin avustuksen merkitys suhteutettuna yleiseen tulotasoon ja sosiaaliturvaan oli huomattavasti suurempi kuin nykyään. Vanhempainvapaita ja lapsilisää ei vielä ollut. Universaali, lakiin perustuva ja kaikille perheille kuuluva etuus äitiysavustus on ollut vuodesta 1949. Viimeisessä laajentumisvaiheessa oikeus annettiin laitoksissa asuville ja vangeille 1977 ja adoptiovanhemmille 1990.

Kiertokori; tarveharkintainen, ei nukkumista varten ja tuontituote

Ensimmäiset lainattavat korit luovutettiin köyhille äideille hyväntekeväisyytenä vuonna 1922. Tuolloin Suomi oli sisällissodan jäljiltä köyhä ja monin tavoin kehityksestä jälkeenjäänyt maa. Lapsikuolleisuus oli myös korkea ja orpoja oli paljon, tarve avulle käveli vastaan kaduilla. Äitiyspakkauksen ensimmäiset versiot eivät olleet universaalia palvelua, eikä koreissa tiettävästi nukuttu. Kaksi ehkä parhaiten tunnettua ominaisuutta ovat tulleet osaksi äitiyspakkauksen ideaa myöhemmin.

Kiertokori. Kuvan oikeudenhaltija: Tiedemuseo Liekki. Krediitit: Sinisalo, Henna.

Äitiyspakkaus tunnetaan vientituotteena; se on myös tuontituote, sillä ensimmäisten vaatteiden mallit toi maahan Arvo Ylppö Saksasta. Kankaat saatiin lahjoituksena, vapaaehtoiset ompelivat vaatteet ja pakkaukset palautettiin käytettäväksi seuraaville tarvitsijoille. Vapaaehtoiset huolsivat korien sisällöt käyttäjien välillä. Koreissa oli vaatteita, kankaita ja petivaatteita. Käytäntö levisi nopeasti Mannerheimin Lastensuojeluliiton yhdistyksissä. Kunnia innovaation keksimisestä on annettu MLL Haminan paikallisyhdistykselle. Innovaatio skaalautui niin, että vuotta myöhemmin 28 paikallisyhdistystä toimitti pakkauksia äideille.

Paikallisyhdistykset saivat mallikappaleita, joista otettiin malli ommeltaville vaatteille. Toiminta oli sopivan konkreettista houkuttelemaan ihmisiä vapaaehtoisiksi. Vaatteiden ompelu ja huolto olivat myös syy kokoontua yhteen. Tarve koreille oli suuri köyhyyden ja myöhemmin sotien aiheuttaman pulan takia. Äitiyspakkaus on hyvä tapa edesauttaa tuen päättymistä lapsille. Rahallinen vaihtoehto on saatettu evätä, jos on ollut aihetta epäillä raha-avun kohdentumista väärin. Tavara-apu on konkreettista, ja samalla se toimii valituksen välineenä esimerkiksi hygieniassa. Myöhemminä vuosikymmeninä pakkauksen sisältö on reagoinut rintaruokintasuosituksiin.

Äitiyspakkaus ja neuvola

Äitiyspakkauksen varhaiset muodot kehittyivät Mannerheimin Lastensuojeluliitossa samaan aikaan kuin neuvolatoiminta. Samoihin vuosikymmeniin osuu myös rokotusohjelmien käynnistyminen. Kun äitiyspakkauksesta tuli universaali tuki, pahin vaihe lapsikuolleisuudessa oli jo takana, mutta aineellinen puute ei. Toisen maailmansodan aikaan aineellinen puute paheni

uudelleen ja pakkauksen merkitys kasvoi. Äitiyspakkauksella ja neuvolalla on paljon yhteistä. Ajoituksen lisäksi niitä yhdistää MLL. Molemmat ovat hyvinvoivia satavuotiaita. Lisäksi niillä on hallinnollinen yhteys, koska neuvolassa käynti on edellytys avustuksen saamiselle (vuodesta 1949). Neuvola voi hyvin sanoa myös innovaatioksi, ja se oli myös kyselyn listalla. Neuvola ja äitiyspakkaus ovat lähteneet liikkeelle kansalaistoiminnasta ja päätyneet osaksi julkisia palveluita.

Muodonmuutokset

Äitiyspakkaukselle on erityistä se, että käytännössä sen alkuperäinen tarve on kadonnut, mutta se on muuttanut muotoaan ja sopeutunut aina uusiin olosuhteisiin. Sen olemassaoloa ei näytä uhkaavan edelleenkään mikään. Käytännöllisyydestä ja tarpeellisuudesta kertoo myös se, että pakkauksia myös myydään käytön jälkeen uusille käyttäjille. Näin pakkaus osin palaa juurilleen kierrätettävänä apuna. Vaikka äitiyspakkaus on varmasti innovaatio, voidaan sanoa, että maailma on sadassa vuodessa muokannut pakkausta enemmän kuin pakkaus maailmaa.

Nykyisin pakkaus on symboli itsenäisen Suomen matkalle korkean lapsikuolleisuuden ja köyhyyden maasta tilanteeseen, jossa Suomi sijoittui lasten elinolovertailuissa kärjen tuntumaan. Se edustaa myös universaalia perhepolitiikkaa sikäli, että saamiseen ei liity tarveharkintaa. Tarpeeseen ja suoranaiseen hätään vastaava käytännöllinen pakkaus on muuttunut Suomen ja Kelan brändituotteeksi. Samalla se saa uusia merkityksiä, kun se viestii maahanmuuttajaperheille suomalaisen lapsuuden muodoista ja konkretisoi esimerkiksi vuodenaikojen vaihtelua.

Pakkaus on kuitenkin vain pakkaus

Äitiyspakkauksella oli aikanaan varmasti jokin vaikutus myös lapsikuolleisuuden vähenemiseen. Viime aikoina suomalaiset ovat joutuneet kiistämään ylimitoitettuja väitteitä pakkauksen ja lapsikuolleisuuden yhteydestä. Äitiyspakkaus tuotteena ei ole Suomen viranomaisten tai Kelan täydessä kontrollissa. Kaupallisia versioita kehitetään viittaillen myös keksittyihin hyötyihin. Äitiyspakkauksen sanotaan levinneen hyvin maailmalle, mutta tarkalleen Suomen mallin mukaisia maksuttomia ja kaikille tarjottavia pakkauksia on vähän. Osa ”suomalaisista” pakkauksista on etääntynyt kauas universaalista ideasta ja keskittyy vauvaluksukseen ja klubijäsenyyksiin.

Äitiyspakkaus on muuttunut yli sadassa vuodessa paljon, muuten sitä ei todennäköisesti olisikaan. Sen alkuperäinen ajatus on virinnyt uudelleen esimerkiksi Hope-yhdistyksen (oli myös ehdolla kyselyssä) toimintana 2009, vaikka tässä tapauksessa kyse ei ole pakkauksesta eikä vauvoista. Muuten Hope muistuttaa äitiyspakkauksen alkuperäistä ideaa enemmän kuin äitiyspakkaus itse.

Äitiyspakkaus on todella ”vain” pakkaus, sen muokkaaminen on helposti tehty. NykYTEknologia mahdollistaisi sen, että jokainen kokoaisi oman pakkauksensa ja avustuksen rahallinen osuus määräytyisi sen mukaan. Näin voitaisiin vastata ekologiseen kritiikkiin. Nähdäkseni pakkauksen olisi syytä muuttua vähemmän aineelliseksi ja vähemmän pelkkään vauva-aikaan

keskittyyväksi. Pakkauksella on paikkansa konkreettisen vauvanhoidon lisäksi tulevaisuuskon lisääjänä ja lapsimyönteisyyden konkretisoijana.

Pakkaukseen voisi lisätä digiäitiyspakkauksen ja siihen esimerkiksi seuraavat: museokortti kuudeksi kuukaudeksi haluttuna aikana; kirjastokortti; kaksi kuukauden kesätyöseteliä; avoimen korkeakoulun opintoseteli 5 op; vapaan sivistystyön opintoseteli; maksuton rokotushjelma; oikeus varhaiskasvatukseen, perusopetukseen ja toisen asteen koulutukseen, esikoulusta alkaen maksutta; harrastusseteleitä 10 x 50 €; maksuton perusterveydenhuolto ja suun terveydenhuolto; uimakoulu; ajokortin teoriaopetus pienellä omavastuulla.

LUE LISÄÄ

Ahmala, Carita, Lauronen, Nina & Ukkonen, Minna (2014) Kiertokorista äitiyspakkaukseen – poimintoja äitiyspakkauksen historiasta ja nykypäivästä. Bachelor's thesis, Metropolia University of Applied Sciences, Helsinki. <https://www.theseus.fi/handle/10024/75002>. Accessed 30 September 2021.

Alexis, Blair-Hamilton & Dennis, Raphael (2023) A critical analysis of the Finnish Baby Box's journey into the liberal welfare state: Implications for progressive public policymaking. *Children and Youth Services Review* 149 (2023).

Näsi, Ella & Koskenvuo, Karoliina (2022) The Finnish baby box. Teoksessa de la Porte, Caroline ym. (toim.) *Successful Public Policy in the Nordic Countries*. Oxford University Press.

Taskinen, Sirpa (2017) Äitiyspakkaus. Teoksessa Taipale, Ilkka (toim.): *Sata innovaatiota Suomesta: Kuinka Suomesta tuli Suomi – poliittisia, sosiaalisia ja arkipäivän keksintöjä*. Into Kustannus Oy, Helsinki, 233–235.

Wikipedia-artikkeli selattu 26.6.2026: <https://fi.wikipedia.org/wiki/%C3%84itiyspakkaus>.

III Ensikoti

Ensikodit tarjoavat tukea perheille vanhemmuuden ja elämänhallinnan haasteissa. Vanhemmat voivat tulla ensikotiin odotusaikana tai vauvan kanssa. Ensikodissa tuetaan vanhemman ja vauvan suhdetta sekä opetellaan vauvanhoitoa ja arjen hallintaa yhdessä. (ensijaturvakotienliitto.fi)

Ensikotiin pätee moni sama asia kuin äitiyspakkaukseenkin. Ensikotien ja äitiyspakkauksen ensimmäiset käytännön sovellukset osuvat ajallisesti lähelle toisiaan. Molemmat myös vastasivat hyvin konkreettisiin ongelmiin lasten ja vanhempien elämässä. Molemmilta kesti vuosikymmeniä muuttua innovaatiosta instituutioksi. Ajatus ensi kodista erikseen kirjoitettuna on mainittu Suomen yksikamarisessa eduskunnassa lähes saman tien, kun se ensimmäisten vaalien jälkeen kokoontui 1907 (kirjoitan sanat erikseen, kun viittaa tähän historialliseen vaiheeseen). Tuolloin käsiteltiin anomusehdotus ”kotien perustamisesta turvattomia lapsia, aviottomia äitejä ja heidän lapsiaan varten”. Yhdistys perustettiin 1937 ja ensimmäinen ensikoti vihittiin käyttöön 1942, tässä siis lähes identtinen viive äitiyspakkauksen kanssa matkalla ajatukselta instituutioksi.

Erojakin on: ensikotiajatus henkilöityy erityisesti Miina Sillanpäähän, äitiyspakkauksen ideojat ovat vähemmän tunnettuja. Sillanpään elämäntyöhön perustuva ensikoti on se, jonka takia tunnemme ensikodit tänä päivänä, mutta ajatus oli hahmottunut paljon ennen kuin Helsingin ensikoti avattiin. Miina Sillanpää tunnetaan maan ensimmäisenä naispuolisena ministerinä ja talousneuvoksena, tähän mielenkiintoisesti liittyen häntä sanottiin myös maailman suurimmaksi kerjäläiseksi. Ehkä juuri tämä yhdistelmä on henkilöitymisen taustalla. On helppo pitää ihmisistä, jotka kerjäävät toisten hyväksi silloin, kun itselle ei tarvitse. Ensikoti on innovaatioista selkeimmin taistelulaji.

Langenneita ja huijattuja

Ensi kodin keskeinen innovaatio on, että lasta ja äitiä ei pidä erottaa ja heidän vuorovaikutustaan pitää tukea. Tämä ei kuulosta kovin innovatiiviselta tänään, mutta aikanaan se kuulosti. Erityisesti sisällissodan jälkeen oli paljon halukkuutta varmistaa punaorpojen kasvu ”hyvissä perheissä” erillään äidistä ja ”heikosta aineksesta”. Ennen sisällissotaa kysymys oli ”langenneista naisista” ja heidän oikeudestaan lapseen, lapsen oikeudesta äitiin ja isään ja lasten isien velvollisuuksista molempia kohtaan. Äpärä oli tyly nimitys, jolla aviottomia lapsia kutsuttiin. Kunnan morsian oli halventava nimi naisista, jotka toistuvasti jäivät lapsineen sen aikaisten turvaverkkojen varaan. Kysymys ei ollut vain häpeästä. Aviottomat lapset kuolivat todennäköisemmin pienenä kuin lapset yleensä. Kyllä ihmiset ymmärsivät myös avun tarpeen, mutta sen tarjoamiseen liitettiin nykytermein kannustinongelmia. Lapsi nosti esiin kysymyksen vanhemmista ja vanhemmuus kysymyksen esimerkiksi perinnöistä.

Moraalisesti kenelläkään ei ollut varsinaisesti mitään lapsia vastaan. Lapsenmurhasta oli jo aikoja sitten määrätty laissa kuolemantuomio. Tuon ajan viestintä oli nykyistä hitaampaa, mutta tehokasta omalla tavallaan. Esimerkiksi Maria Jotunin novelli ”enkelintekijästä” (Matami Röhelin) kertoi aviottomien lasten tilanteesta koskettavasti. Ensi kotien puolustajien oli helpohkoa osoittaa naurettavaksi sellaiset ajatuskulut, joissa naiset ”lankeavat” yksin.

Retoriset keinonsa olivat vastapuolellakin. Äitien turhan hyvän kohtelun ajateltiin kannustavan moraalittomuuksiin: ”jos niitä olis ruvettu ruokkimaan, niin joka piika olis laittanut itsellensä lapsia ja niin päässyt vapaaksi kaikesta huolesta. Eikö niitä jalkalapsia jo ole tarpeeksi ruokittavaksi kansalle?”. Näin kirjoitti nimimerkki tuntematon Miina Sillanpäälle (Jousimaa, 1983). Kysymys ”langenneista” naisista oli hyvin moraalisesti latautunut. Naiskuvan on sanottu perustuvan madonna-huora-dikotomiaan. Toinen puoli näki vietellyn ja huijatus madonnan, toinen lähinnä siveettömyyttä.

Ensi koti ja edeltäjät

Yksi peruste ensi kotien tarpeelle vuosisadan alussa oli se, että äideille vauvoineen ei ollut tarjolla muita paikkoja kuin kunnalliskodit, jotka olivat aivan liian karuja paikkoja uudelle elämälle. Ensi kodin nimellä tunnettua toimintamallia ennakoivat muutamat paikalliset äiti-lapsikodit. Magdalena-koti perustettiin jo 1880-luvulla. Se oli koti ja asuntola ”langenneille” naisille ja toimi vuoteen 1915. Solhem toimi Porvoossa, toimintatavalla oli paljon yhteistä tulevien ensikotien kanssa. Varhaiset muodot saattoivat perustua siihen, että äiti saa omalla työllään hankkia itselleen ja lapselleen turvallisen asuinpaikan ja samalla oppia taitoja. Ne olivat jotakuinkin kunnalliskodin lapsiystävällisempiä versioita. Oli myös kansainvälisiä ensi kotia muistuttavia paikkoja, jotka idealtaan muistuttavat nykypäivän sijaissynnyttäjäille tarkoitettuja paikkoja. Ne tarjosivat äidille suojan ja kodin. Lapsen adoptiosta oli usein sovittu jo ennen syntymää.

Ajan piti kulua jatkosotaan asti, ennen kuin ensikoti tällä nimellä saatiin konkreettisesti pystyyn. Sodan oloissa isättömiä lapsia oli monista, myös paremmin hyväksyttävistä syistä – ainakin suomalaisten isien lapsia. Ensimmäinen ensikoti Helsingissä oli suurempi menestys kuin mitä oikeastaan toivottiinkaan. Ensikodin maine kantautui muuallekin Suomeen ja houkutteli aviotonta lasta odottavia naisia hankkimaan matkalipun Helsinkiin (Jousimaa, 1983, 60). Ensikodin johtaja varoitti maalla asuvia naisia siitä, ettei Helsinkiin kannata lähteä eikä talossa ole tilaa kaikille (emt.).

Ensikodissa ajatus oli, että äiti ja lapsi tarvitsevat toisensa ja että äidin velvollisuudentuntoa kasvattajana harjoitetaan samalla kun lapsenhoitotaidot karttuvat. Ensikoti oli koti myös siinä merkityksessä, että se oli yhteisö. Äidit tukivat toisiaan ja loivat omia perinteitä vastaamaan perhejuhlia. Lopputulos on hieman erilainen sen mukaan, seurataanko ideaa sellaisenaan vai Miina Sillanpään henkilöityvää versiota. Nykyisiksi ensikodeiksi muodostuva verkosto liittyy Miina Sillanpään elämäntyöhön, ja todistettavasti hänellä on ollut ajatus siitä jo aivan 1900-luvun alussa.

Ensikodin tarpeen alkuperäiset syyt olivat aivan kiistattomat. Aika vain oli toinen. Se oli aikaa ennen äitiyslomia, lapsilisää, vuosilomia, ehkäisyä ja kaikkia moderneja mukavuuksia. Nyt yksin lapsia tahtovat naiset ovat lehtien pääjutuissa omilla kasvoillaan, etuoikeutettuja enemmän kuin langenneita. Vanhemmilla on nykyisin toisenlaisia tarpeita ja ongelmia. Ensikotikuntoutus kohdistuu nykyisin paljon ylisukupolvisiin perheiden ja vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmiin. Monilla ensikotiin tulevilla on lisäksi kokemusta lähisuhdeväkivallasta.

Perustuu Tanja Henttosen (Ensi- ja turvakotien liitto) haastatteluun ja kirjallisiin lähteisiin, joista keskeisin: Jousimaa, Kaarina (1983) Jokainen lapsi on pelastettava elämälle. Avioton äiti ja lapsi suomalaisessa yhteiskunnassa. Ensi Kotien Liitto ry. Helsinki.

IV Icehearts

Icehearts-toiminta on kokonaisvaltaista, tavoitteellista ja pitkäkestoista ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Sosiaalisena urheiluseurana vuonna 1996 käynnistyneestä Icehearts-toiminnasta on kehittynyt vaikuttava, kustannustehokas ja tunnustettu varhaisen puuttumisen toimintamalli. Icehearts-toiminnassa kasvattaja kulkee tukea tarvitsevan lapsen rinnalla esikoulusta täysi-ikäisyyteen saakka – 12 vuoden ajan (Icehearts.fi).

Iceheartsista on tarjolla paljon kirjallista lähdeaineistoa. Sen lisäksi haku YLE Areenassa tarjoaa kuultavaksi useita pitkiä haastatteluja ja muuta materiaalia. Tämän tekstin kannalta kiinnostavasti Iceheartsin perustaja, Ville Turkka, kertoo vuoden 2012 haastattelussa lähinnä naureskelevansa innovatiivisuudelle: mallissa ei ole mitään, mitä ei olisi ollut vuonna nolla. Tämä viittaa ainakin siihen, että idea on ennenkin yhdistetty innovaatioihin.

Vantaa 1996, pomminvarman konseptin synty

Iceheartsin synty voidaan luotettavasti paikantaa vuoteen 1996 ja Vantaalle. Iceheartsin alkuun johtanut syy tai havainto voidaan paikantaa useista lähteistä: Ville Turkka havaitsi lastenkodissa töissä ollessaan lapsissa sellaisen yhteisen piirteen, että kenelläkään ei ollut harrastusta, harvalla oli koskaan ollutkaan. Ilman harrastusta jää vaille paljoo, sen Ville saattoi päätellä omasta kokemuksestaan. Nykyisin asiat ilmaistaan niin, että nuoret oireilevat sitä tai tätä asiaa. Iceheartsin idea lähtee siitä, että nuoret ovat jääneet jotain paitsi.

Ville Turkan ohella toinen perustajajäsen on Ilkka Turkka, Villen isä, kasvattaja, maalivahtivalmentaja ja kirkkoherra. Sekä isällä että pojalla on tausta helsinkiläisessä jääkiekossa. Icehearts-innovaation ytimessä on lastensuojelun ja joukkueurheilun yhdistäminen, mikä on jo nähtävissä Villen alkuperäisessä havainnossa.

Urheiluvalmentamisen ei tarvitse olla vain urheiluun keskittyvää, huippu-urheilusta puhumattakaan. Joukkueurheiluyleistystyneitä miehiä on maassa tuhansittain, enemmän kuin ammatikseen urheilevia. Tämä osaltaan mahdollisti toiminnan laajentumisen. Kasvattajaseura tarkoittaa tässä tapauksessa ihmisiä kasvattavaa seuraa eikä tasokkaampiin urheiluseuroihin kasvattavaa. Iceheartsin tapauksessa innovatiivista on sekin, että havainto tarpeesta tehtiin nuorisoikäisissä, ja se johti toimintaan esikoulussa. Yritäpä muotoilla tämä menestyväksi kolmen vuoden projektihakemukseksi.

Iceheartsin perustajan Ville Turkan sanoin ”pomminvarman konseptin” ytimessä on lapselle annettu aika. Jos se ei toimi, aikaa annetaan lisää. Ville Turkan aiemmin siteerattu huomio on siinä mielessä erittäin perusteltu, että aikaa on ollut olemassa vuodesta nolla. Aikaa mallissa oli tarjolla kaksitoista vuotta esikoulusta täysi-ikäisyyteen. Ensimmäiset Icehearts-joukkueet olivat lastentarhanopettajien valitsemia.

Innovaatiossa ei oikein etsimälläkään löydy kovin monimutkaisia koukuja. ”Älä lupaa, jos et voi lupausta pitää”, tällaiset ja vastaavat käytännön ohjeet yhdistivät eri joukkueita sitten kun joukkueita oli useampia. Toiminnan ytimessä oli ja on myös ajatus siitä, että lapsia ei jätetä hankalalla hetkellä. Uskotaan mieluummin siihen, että hankalien hetkien määrä vähenee, kun aikaa annetaan. Kasvattaja voi kiintyä lapseen ja lapsi kasvattajaan, lapselta voi ja pitää pyytää anteeksi, silloin kun virheitä tehdään.

Kolme vuosikymmentä, tavoite tuhannesta joukkueesta

Toiminta pysyikin pitkään joukkueurheiluna ei-urheilullisin tavoittein. Ensimmäiset palkatut kasvattajat kehittivät toimintaa koulutyön suuntaan, edelleen Vantaalla. Tätä kirjoitettaessa Icehearts juhlii 30-vuotista taivaltaan. Nyt joukkueita on yli 50, mikä on paljon. Se on silti vähän suhteessa Ville Turkan ajatukseen tuhannesta joukkueesta. Icehearts on oikeasti mallinnettua toimintaa. Malli sisältää keskeiset toiminnan puitteet ja myös arvopohjaisia asioita.

Icehearts on saanut tukea monelta ihmiseltä. Alkuvaiheen tärkeimpiä tukijoita oli Vantaan kaupunginjohtaja, joka mahdollisti toiminnan tuen yhdistämällä avustuksia. Siihen asti Ville ja Ilkka olivat haalineet kasaan rahaa kunkin perheen harkinnanvaraisesta toimeentulotuesta. Satunnainen tapaaminen kaupunginjohtajan kanssa kadulla ja kuulumisten vaihto kohenesi Iceheartsin tilannetta huomattavasti. Elisabeth Rehn lähti myöhemmässä vaiheessa tyttötoiminnan suojelijaksi. Aki Riihilahti toimi valtakunnallisen yhdistyksen puheenjohtajana. Ensimmäisistä varusteista isoin osa tuli lahjoituksena. Logo saatiin mainostoimiston ammattikäsittelyyn.

Iceheartsin palkintokaapissa on palkintoja yli 30, yli yksi toimintavuotta kohden. Palkintojen myöntäjissä on yksityisiä ja julkisia, pieniä ja suuria, kotimaisia ja ulkomaisia, yhdistyksiä, säätiöitä ja niin edelleen. Palkintojen perusteet vaihtelevat: rikosentorjunta, maanpuolustus, innovatiivisuus, kasvatus ja etiikka.

Urheilua ilman urheiluruutua

Iceheartsin alkuvaiheen ryhmäkuvista on helppo havaita, että se on koonnut kasvattajiksi miehiä ja joukkueisiin poikia. Edelleen kasvattajat ovat enimmäkseen miehiä, ja kaikilla on tausta joukkueurheilussa. Alkuvaihetta kertaavissa haastatteluissa kasvattajien miesvaltaisuus ja koulujen henkilöstön naisvaltaisuus nostetaan esille yhtenä toiminnan onnistumisen mahdollistajana. Kasvattajat mahdollisesti sekä puhuivat että ymmärsivät poikien kieltä. Innovaatiossa on kyse lastensuojelusta ja joukkueurheilusta. Ensimmäisen joukkueen kanssa toimiessa urheilulliset tavoitteet oli laskettava useaan kertaan realiteettien tasolle. Joukkue ei voittanut ottelun ottelua vuosikausiin. Arjen tekeminen oli urheilua ja matkoja urheilemaan ja takaisin. Toiminta laajentui, joukkueiden määrä kasvoi, mutta urheilu on ollut koko ajan keskeisessä osassa. Iceheartsista kertovat julkaisut eivät ole varsinaisia urheiluruutuja, ne painottuvat kaikkeen muuhun kuin urheilutuloksiin.

Jääkiekko on mielenkiintoinen valinta ensimmäiseksi lajiksi. Se vaatii enemmän varusteita ja vaikeammin saatavia harjoitusvuoroja kuin oikeastaan mikään muu suuri joukkuelaji, rahasta puhumattakaan. Salibandyssa ja jalkapallossa olisi päässyt helpommalla ja halvemmalla. Valinta perustui varmasti perustajien mieltymyksiin. Se on sellaisenaan myös omalla tavallaan radikaali kannanotto siihen, ettei heikommassa asemassa olevien tarvitse valita halvinta ja helpointa. Idea perustuu sille, että lapset oppivat jakamaan kasvattajan intohimon johonkin lajiin. Ensimmäiseen joukkueeseen kuulunut poika ei alkuun oikein uskonut, että hän voisi harrastaa jääkiekkoa ilman maksua. Hän kysyi erikseen, saavatko mustatkin pelata, ja saavatko he mailankin. Tämä toiminnan alkuvaiheita hyvin kuvaava keskustelu on painettu kirjaan, ja sen voi kuulla edelleen monta joukkuetta ja pari urheilulajia myöhemmin.

Icehearts on kiinnipitävyydessään äärimmäisen inklusiivista toimintaa. Kirjalliset lähteet kertovat toisaalta siitä, miten työntekijä irtisanotaan silloin, kun homma ei toimi. Työntekijöille on asetettava korkeat standardit, jos ne ovat korkealla toiminnassakin. Icehearts on joukkueurheilumaista myös siinä mielessä, että oma pelipaikka pitää pystyä hoitamaan, ja jos se ei onnistu, peliaikaa ei tule.

Vaikuttavuutta ja maalaisjärkeä

Erilaiset vaikuttavuusmittarit ja toiminnan kustannusvaikuttavuus ovat mukana jo alkuvaihetta kuvaavissa haastatteluissa. Vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden teemat ovat entistä enemmän esillä nykyisin. Samalla nousee kysymys erilaisista toimivista mittareista. Mittareiden monimutkaisuutta vastaan asettuu se, että lastentarhanopettajat osasivat poimia toiminnasta hyötyvät pojat ilman mittareita, ja osaavat ilmeisesti edelleen. Jos toiminta ilmiselvästi on hyvää (ja vaikuttavaa), odotammeko 12 vuotta ennen kuin uskomme silmiämme. Toimintamalli heittää sopivan haasteen vaikuttavuusajattelulle.

Maksuttoman harrastamisen aika, takana vai edessä?

Jääkiekko(maa)joukkueiden entiset ja nykyiset huippuvalmentajat tekevät hyvää tiliä luennoimalla. Luentojen teemat usein rinnastavat menestyvän joukkueen ja menestyvän työpaikan tai joukkueen ja elämän itsensä. Rinnastus tuntuu menevän ihan täydestä. Ehkä joukkueessa todella opitaan tiiviisti ja turvallisesti asioita, joita voi hyödyntää muuallakin.

Icehearts-toiminta on menestynyt ja tullut tunnetuksi kolmessa vuosikymmenessä. Idea on edelleen yhtä hyvä kuin oli 1996. Pienenevät ikäluokat muuttavat harrastamisen maisemaa joka tapauksessa. Maksuttoman liikunta-harrastamisen aika ei ole ohi, päinvastoin sen pitäisi laajentua. Ville Turkan visio tuhannesta joukkueesta muistuttaa raittiusliikkeen kulta-aikaa, jolloin jokaisessa kaupungissa oli raittiutta tukeva infra. Nyt tarvitaan maksutonta harrastamista tukeva infra.

HAASTATTELUJA:

<https://areena.yle.fi/1-50750095> Barn och unga mår sämre, men allt beror inte på coronavirusepidemin

<https://areena.yle.fi/1-50750095> Jääsydämet

<https://areena.yle.fi/1-1896651> Ajantasa: Icehearts ja Nicehearts – nuorten tukeminen

<https://areena.yle.fi/1-64974578> Riihimäki saa kolmannen Icehearts-joukkueen – kasvattajalle paikka auki

<https://areena.yle.fi/1-50432981> Icehearts-kasvattaja on muutakin kuin valmentaja

<https://areena.yle.fi/hae?q=icehearts+ville+turkka&service=radio> Ajantasan lauantavieras vuoden kasvattaja.

KIRJALLISUUTTA:

Wikström, Mika (2014) Lapsia liukkaalla jäällä. Kasvattajaseura Iceheartsin tarina. Aurinkokustannus. Helsinki.

Kuvauksen tekoa on auttanut myös keväällä 2026 käyty pitkä keskustelu Teemu Vartiamäen kanssa. Keskustelua ei tallennettu.

V

Kokemusasiantuntija-
toiminta lastensuojelussa

Lapsilta ja nuorilta saamme arvokasta kokemustietoa lastensuojelusta. Viemällä viestiä eteenpäin ja jakamalla lasten ja nuorten tuottamaa tietoa voimme yhdessä lisätä lastensuojelun vaikuttavuutta (Pesäpuu.fi).

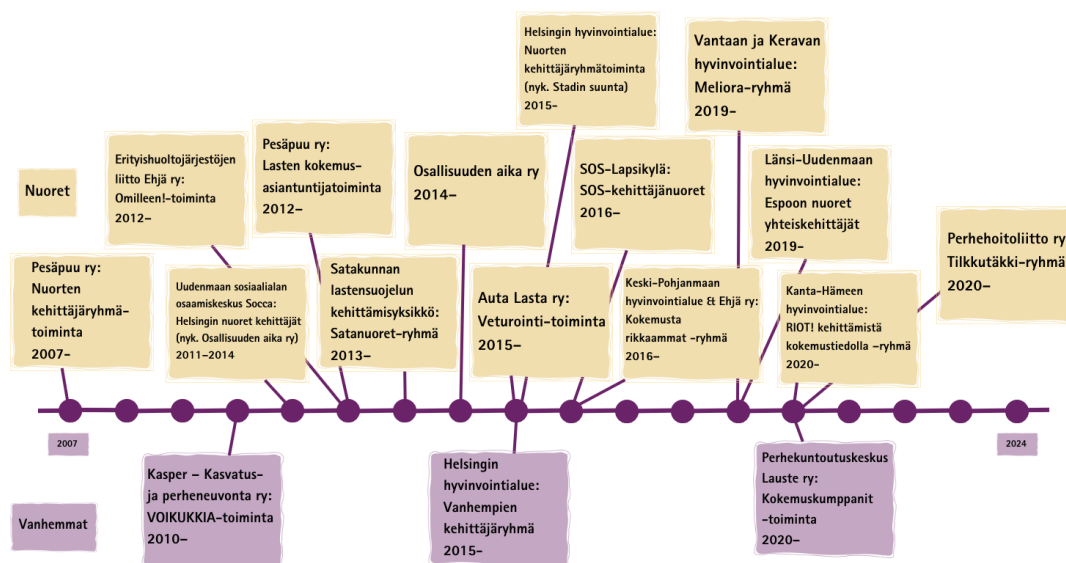
Virallisuus ja jakkupukuisten tanttujen pitkät puheet jätetään väliin. Päivä on tarkoitettu nuorille ja siellä puhutaan asioista niiden oikeilla nimillä, mainostivat Selviytyjät tapahtumaa. (Minä selviydyn, sijaishuollon foorumi 2010. <https://pesapu.fi/wp-content/uploads/2018/02/nf2010.pdf>)

Laki, menetelmät, mittarit, systemisyys, kirjaaminen, moniammatillisuus, talous – lastensuojelusta saa todella monimutkaisen miettimättä, miten sen parissa olevat asiakkaat kokevat sen. Ehkä jotkut haluavat lastensuojelunsa juuri näin, monimutkaisena erityisasiantuntijuuksien kenttänä. Kokemusasi-
antuntijat muistuttavat asiakkaiden olemassaolosta. Kokemusasi-
antuntija-
toiminta on innovaationa sikäli varsin yksinkertainen niin kuin innovaatiot yleensä ovat.

Selviytyjät, aikajanan ensimmäiset

Kokemusasi-
antuntijatoimintaa lastensuojelussa edustaa tässä esittelyssä Pe-
säpuun Selviytyjät-ryhmä. Perusteluna tälle on se, että se on oheisen aika-
janan perusteella lajissaan ensimmäinen. Vanhempien kokemustoiminta ja
vertaistuki ovat vähän oma lajinsa. Innovaatio esitellään tässä keskittyen
kokemustoimintaan.

Aikajanalla Selviytyjät-ryhmä on merkitty käynnistyneeksi 2007. Oheisen
kutsukirjeen perusteella varsinainen toiminta on lähtenyt liikkeelle vuoden
2008 puolella. Tämä kuvaus perustuu pitkälti Johanna Barkmanin haastatte-
luun, hän on kutsukirjeen toinen allekirjoittaja. Kokemusasi-
antuntijatoimin-
nan rantautuminen Suomeen kaikki alat huomioiden on ajoitettu vuoteen
2001 (Meriluoto, 2018).

Kyseessä olevan ryhmän tarkoituksena ei ollut innovointi eikä kokemusasiantuntijatoimintakaan. Johanna Barkmanin sanoin ajatuksena oli koota ryhmä ilman sen tarkempia tavoitteita: miten jos otettaisiin tällainen ihan niinku ryhmä ja sitten, sitten katsottaisiin että, että tota mitä siinä ryhmässä lähtee?

Ryhmän ennakoiva esiaste olivat fokusryhmähaastattelut, joissa osallistujat vaihtuivat. Selviytyjät-ryhmä päätti toimintansa noin kymmenen vuoden jälkeen. Selviytyjät oli kokeilu enemmän kuin vastaus mihinkään tarkalleen rajattuun ja akuuttiin ongelmaan. Innovatiivista toiminnassa oli ensinnäkin se, että se yhdisti kokemustoiminnan ja lastensuojelun. Myös ryhmän ”me-puhe” käy innovaatiosta.

Me-puhe, haastajat haastajan sisällä

Ryhmän käynnistysvaiheessa muilla aloilla oli jo kokemusasiantuntijoita, ja nimike oli käytössä. Selviytyjät-ryhmä ei mieltänyt itseään kokemusasiantuntijatoiminnaksi, eikä se ottanut mallia muilta aloilta. Ryhmässä puhuttiin siitä, miten muutetaan asiakkaasta asiantuntijaksi, ja tämä tapahtui ilman ulkopuolelta tuotua mallia. Ryhmässä kokemusasiantuntija-termiä ei juuri tunnettu eikä käytetty. Lastensuojelun kokemusasiantuntijatoiminta kehittyi omilla ehdoillaan. Ryhmän toiminta päättyi kymmenen vuoden jälkeen, mutta sen jäsenten ja myös vetäjien toiminta on jatkunut teeman parissa.

Kokemusasiantuntijatoiminta liittyy vahvasti osallisuuteen. Ryhmä käynnistyi kuitenkin aikuisvetoisesti, kuten oheisesta kutsukirjeestä käy ilmi. Yksi toiminnan peruste oli se, että lapsille oli tarjolla paljon kaikenlaisia menetelmiä, mutta nuorille ei. Toiminta oli aluksi aikuisvetoista, mutta vetäjien hienot ideat saivat usein viileän vastaanoton, ja ryhmän nuoret päättivät itse toiminnan sisällöistä. Innovatiivisuutta tai julkisuutta ei alun perin tavoiteltu, mutta niitä saatiin, ja myös palkintoja.

Toiminnan käynnistymisestä ei ole kovin pitkää aikaa, mutta toimintaympäristö on ehtinyt muuttua. Ryhmän kokoontumiset tapahtuivat aina ”livenä” Jyväskylässä. Alussa kaikki kymmenen osallistujaa olivat nais- tai tyttöoletettuja. Ensimmäiset nuorimiesoletetut liittyivät mukaan pari vuotta myöhemmin. Ryhmä haluttiin tietoisesti avata miehille, ja samalla tunnistettiin tarve miespuoliselle vetäjälle.

Ryhmä sai vuoden kasvurauhan ja aikaa etsiä omat toimintatapansa. Kasvurauha toimi rokotteenä sellaista kumileimasinkäyttöä vastaan, jossa kokemustoimijoilta haetaan leima jo tehtyihin päätöksiin. Järjestöjen keskeinen rahoittaja RAY noteerasi toiminnan melko pian. Toimintaan liittyvä ”Ikkuna omaan elämään”-hanke sai rahoituksen vuosille 2009–2011, hankkeessa oli myös perhehoitoon liittyviä tavoitteita. Vuonna 2013 RAY jakoi ensimmäiset Vaikuttavaa-tunnustukset, Pesäpuu sai niistä yhden ”uraauurtavasta työstä sijoitettujen lasten ja nuorten kuulemisen ja osallisuuden lisäämiseksi lastensuojelussa”. Myöhemmin toiminta laajeni ja sai huomiota, ja ryhmä sai monenlaista tunnustusta ja julkisuutta.

Ryhmä erosi muusta kokemusasiantuntijatoiminnasta siinä, että se ei perustunut jäsenten henkilökohtaisiin tarinoihin. Kun ryhmän jäsenet esiintyivät julkisesti, he puhuivat ”me-kieltä”, joka perustui ryhmän kokemuksiin. Ryhmästä oli muovautunut tiivis, rauhassa toimittu vuosi tarjosi jäsenille näkymän muihin kuin omiin kokemuksiin. Kun kysyntää erilaisiin puhujatilaisuuksiin tuli, ryhmän jäsenet tiesivät, ettei heidän tarvitse kertoa omasta historiastaan

mitään. Ryhmä oli näin haastaja haastajan sisällä; kokemusasiantuntijatoiminta oli haaste järjestelmälle ja me-puhe haaste kokemusasiantuntijatoiminnalle.

Erilaisissa puhujatilanteissa kuulluksi tuleminen oli monelle uusi ja osin myös hämmäntävä kokemus. Ryhmässä valmentauduttiin puhujatilaisuuksiin yhdessä, samoin tilaisuuksien jälkeen tuleviin tuntemuksiin. Näiden kokemusten jakaminen oli tärkeää. Kaikki eivät halua kutsua itseään edelleenkaan kokemusasiantuntijaksi. Me-kieli ei saanut varauksetonta hyväksyntää viriävän kokemusasiantuntijatoiminnan parissa. Joillekin ainoa oikea tapa oli kertoa oma, ja nimenomaan oma, tarinansa.

Selviytyjät lopettaa huipulla

Kuten aikajanasta näkyy, toiminta on laajentunut uusiin organisaatioihin ja alueellisesti. Tätä Selviytyjät-ryhmä vaati siinä vaiheessa, kun sana kiiri ja pyyntöjä olla siellä ja täällä tuli koko ajan enemmän. Kymmenen vuoden jälkeen ryhmä päätti lopettaa toimintansa. Keskeinen syy oli se, että toiminta olisi saavuttanut tavoitteensa, jos se olisi sellaisia asettanut. Paljon oli saavutettu: kokoaikaiset työntekijät, tunnustuksia, näkyvyyttä ja vakiintuneita toimintoja. Nykyisin nuorten foorumit kokoavat yhteen eri ryhmissä toimivia lastensuojelutalustaisia nuoria. Voima vaikuttaa -verkosto (2016) jatkaa osaltaan Selviytyjät-ryhmän aloittamaa työtä.

Lastensuojelun kokemusasiantuntijatoiminta on laajentunut niin, että uusien ryhmien myötä siihen on liittynyt uusia organisaatioita lähes samaan tahtiin. Tässä suhteessa kokemusasiantuntijatoiminta eroaa muista esitellyistä innovaatioista. Yhteistä ryhmille on kokemustaustaisten ihmisten mukanaolo. Painotukset vaihtelevat poliittisesta vaikuttamisesta tukihenkilötoiminnan sovelluksiin. Jokaisen alkuvaiheista voisi varmasti tehdä oman kuvauksen.

Johanna Barkman muistelee ryhmän alkuvaiheen vierailua Helsinkiin:

Pidettiin se niinku esitys siitä, että mikä tää ryhmä on ja kaikkea tällaista. Niin ensimmäinen kommentti sieltä oli niinku se, että, että, että kyllä ne heitä nyt harmittaa hirveästi, että tää on keksitty muualla kuin Helsingissä.

Tästäkin selvittiin, myös Helsingissä, jossa ryhmä käynnistyi pian vierailun jälkeen. Toimijat ovat löytäneet roolinsa ja erityiset alueensa ja tekevät yhteistyötä esimerkiksi koulutuksessa.

Tukijoita taustalla

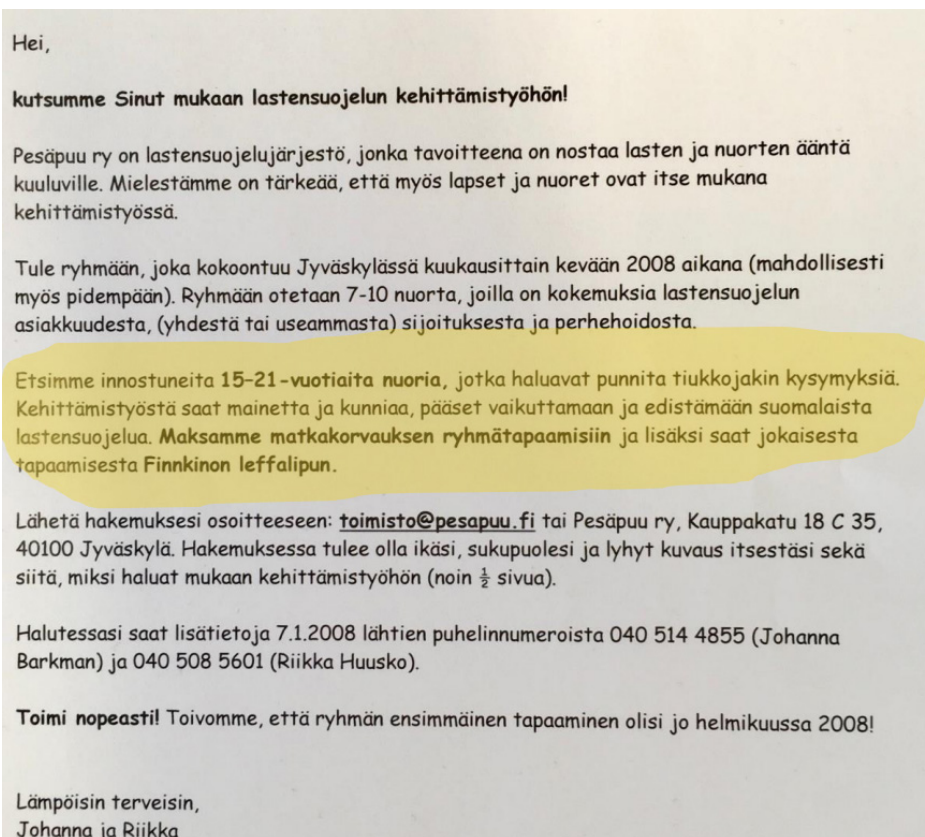
Sattumalla on osuutensa toiminnan kehityksessä. Ryhmällä oli sopivasti myönteimielisesti suhtautuvia ihmisiä lastensuojelussa ja sen ulkopuolella viihde-maailmassa. Kannustusta ja tukea tuli virastoista, ministeriöistä, järjestöistä ja yrityksistä. Lapsiasiavaltuutettu teki tiivistä yhteistyötä ryhmän kanssa. Ryhmä itsessään oli jäsenilleen suuri asia, kokemustoiminnan merkitys levisi ryhmää laajemmalle. Ryhmän vetäjille ja jäsenille tuli tunne, että ollaan jonkin suuren äärellä. Kymmenen vuotta myöhemmin ryhmä olisi ehkä kokoon-tunut etänä ja mahdollisesti muodostunut toisenlaiseksi. Uusien kohteiden saaminen STEA-avustusten piiriin ei tänään onnistuisi ihan samalla tavalla.

Kokemusasiantuntijatoiminta kaksikymmentä vuotta myöhemmin

Olen ollut mukana järjestämässä tilaisuuksia, joissa kokemusasiantuntijat loistavat kaikessa mahdollisessa palautteessa ihan omassa luokassaan. On hyvä, jos lastensuojelun asiakkaat saavat itse muotoilla ja kertoa asiansa. Sille on selvästi kysyntää.

Kokemusasiantuntijatoiminta on muuttanut lastensuojelua ja laajentunut vajaan kahdenkymmenen vuoden aikana. Lastensuojelun asiakkaiden kuuleminen on edelleen yhtä tärkeää kuin oli alun perinkin. Oman tarinan läpikäyminen on edelleen keskeisessä asemassa, vaikka sen kertomisen painoarvo ei ehkä ole yhtä suuri. Kysymystä siitä, kuuluuko kokemusasiantuntijan olla koulutettu, ja jos niin, kuinka paljon ja miten, ei ole ratkaistu. Kokemusasiantuntijatoiminnan menestymisen mittarina tulisi olla muutakin kuin kokemusasiantuntijoiden tai palkattujen kokemusasiantuntijoiden määrä.

Toipuminen, osallisuus, kehittäminen ja vaikuttaminen elävät yhdessä kokemustoiminnassa. Kokemuksen ja tiedon välinen suhde ei ole nähdäkseen kovin jäsentyntä nyt eikä ollut tuolloin. Kokemusasiantuntijatoiminta ei ole asemoitunut selkeästi lastensuojelun sisä- tai ulkopuolelle, eikä se ole ehkä tarpeellistakaan. Selviytyjät-ryhmän me-puhetta voi kutsua hyväksi aluksi matkalla kokemuserustaisen tiedon muodostumiselle. Se ei kuitenkaan ole mitenkään valtavirtaa. Kokemus tai tunne ei ole oikein kiistettävissä, tieto on ja sen pitää olla.

Kuva 3. Avoin kutsu lastensuojelun kehittämistyöhön. Johanna Barkmanin arkisto.

Aikajana julkaistu: (<https://www.lskl.fi/artikkelit/lastensuojelun-kokemusasiantuntijuus-pintaa-syvemmalta/>)

Viite: Meriluoto, Taina (2018) Making Experts-by-experience Governmental Ethnography of Participatory Initiatives in Finnish Social Welfare Organisations. JYU dissertations 38. Jyväskylän yliopisto.

VI

Sekasin Kollektiivin koordinoima Sekasin- chat

Sekasin-chat on anonymi ja maksuton chatpalvelu 12–29-vuotiaille. Siinä kirjoitetaan viestein toiselle niin, että kumpikin on paikalla samaan aikaan. Päivystäjät ovat ammattilaisia tai koulutettuja vapaaehtoisia. Työotteena on ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys ja tavoitteena on tukea nuoren omaa toimijuutta. Keskustelu käydään aina nuoren ehdoilla: nuori itse päättää, mistä haluaa jutella ja minkä verran haluaa itsestään ja tilanteestaan kertoa. (<https://sekasinkollektiivi.fi/sekasin-chat/>).

Kaikki alkaa neuvotteluhuoneesta

Mistähän vuodesta alkaen edellä oleva luonnehdinta on ollut ymmärrettävä mediaanitallaajalle, kovin kauan siitä ei ole. Sekasin-chatin nimestä puolet on kieltä, joka on ollut ymmärrettävää vasta vähän aikaa. Chatin lyhyehkö historia voidaan sijoittaa alkavaksi vuodesta 2016. Sitä ei olisi ilman saman nimistä TV-sarjaa. TV-sarjaa ei olisi ilman Yleisradiota ja ”It’s Alive Films” -tuotantoyhtiötä. Hyvän ajoituksen ja tuurin lisäksi tarvittiin vielä järjestöjä, yksittäisiä innostuneita ihmisiä organisaatioiden sisällä, joukko vapaaehtoisia päivystäjiä koechattiin ennen kuin edes tiedettiin, saako kokeilu jatkoa. Myöhemmin tarvittiin tukea suomalaisesta peliteollisuudesta ja startup-yhteisöstä rahoittamaan toimintaa ja pitämään chatti tietoturvallisena. Yksi innostuneista ihmisistä oli Satu Raappana, joka kuvaa tätä innovaatiota omaksi lapsekseen ja parhaaksi asiaksi, mitä on työurallaan tehnyt.

Muista tässä esitellyistä innovaatioista Sekasin-chat eroaa siinä, että sen varhaisvaiheista merkittävä käänne tapahtui neuvotteluhuoneessa. Osana YLE:n missiohanketta hahmoteltiin ratkaisua nuorten mielenterveyden haasteisiin. Ideoinnin pohjana oli ajatus, että apu olisi saatava painamalla verkossa yhtä nappia. Käytännön sovellukseksi valikoitui chat. Tämä lienee innovaatiolle poikkeava syntyhistoria, raamit olivat siis valmiina ja sisällöksi valikoitui taidolla ja tuurilla chatti. Saisimme pitkän listan hankkeista (noin vuodesta 2000 eteenpäin), joissa yhteen portaaliin, sivustoon tai sovellukseen kootaan kaikki tarvittava oletuksella, että maailma paranee. Sekasin-chat on poikkeus säännöstä sikäli, että se onnistui tehtävässä tuomalla oikeat ihmiset sivustolle.

Osana missiohanketta käynnistettiin vuonna 2016 viikon mittainen kampanja, innovaatiokielellä ei olisi varmaankaan väärin kutsua sitä kokeiluksi. Puuhahenkilöt kasasivat päivystäjäjoukon. Chatin kokeiluviikolla yhteydenottoja tuli 13 000, keskusteluja käytiin 1 300. Kokeilu näytti liian merkittävältä jäämään kokeiluksi. Tarvittiin monialaisia mielenterveystyön osaajia, joilla oli tarvittavaa kokemusta ja näkemystä idean muuttamisesta toiminnaksi. Sekasin Kollektiivin edeltäjästä ei tehty ilmiötä vain nuorille, vaan myös päivystäville vapaaehtoisille.

Kokeilua aloitettaessa ei ollut näkymää pidemmälle. Asiat etenivät vauhdikkaasti, yllätyksiäkin tuli. Kukaan ei osannut ennakoida vaikuttajien videoiden kommenttikenttiin tulevia viestitulvia eikä tiennyt valmiiksi, miten niihin pitäisi reagoida.

Hyvä lähtö monikanavaisen viestinnän ansiosta, Sekasin-paidassa kouluun

Yleisradio teki Sekasin-nimestä kuuluisan monilla kanavillaan. Sen jälkeen Sekasin-chattia ei ole markkinoitu. Somevaikuttajat tukivat kampanjaa kertomalla omasta mielenterveydestään ja siihen liittyvistä vaikeuksista. Tällä tavalla Sekasin liittyy kokemusasiantuntijatoimintaan omalla tavallaan ja omassa ajassaan. Sekasin onnistui hyppäämään ohi mielenterveyteen liittyvästä leimaavuudesta, joka ohjaa terveydestä puhuttaessakin ajatukset sairauteen. Yleisradion panostus, TV-sarjan ja chatin samanaikainen toiminta ja kokonaisuuden kampanjamainen toteutus antoivat Sekasin-kokonaisuudelle hyvät lähdöt. Tammikuusta 2017 toiminnassa oli puolen vuoden tauko, jonka tunnettuus ja suhde käyttäjiin kesti.

Olenneista lienee se, että mielenterveydestä kertominen ei ollut leimaavaa ja nuoret ottivat asian omakseen. Sekasin-materiaaleja halutaan ja Sekasin-t-paidassa halutaan mennä kouluun. Some-vaikuttajien panos oli merkittävä alussa. Innovaatiossa keskeistä on, että se korostaa nimenomaan mielen terveyttä, mielenterveyttä, ei sairautta.

Sekasin-chatin varhaisia havaintoja oli se, että toiminnan on ajoituttava iltoihin, virastoajat eivät toimi ja riitä. Jo kokeilun perusteella tehtiin johtopäätös, että toiminnan on oltava anonyymiä, maksutonta ja sen on toimitettava virastoajkojen ulkopuolella. Sekasin-chat on ollut pois toiminnasta vain kaksi päivää aloitettuaan vakituisemmin.

Chat on mahdollista keksiä, jos on olemassa sitä ennakoivia teknisiä ratkaisuja. Niitä voidaan jäljittää aina Suosikki-lehden Bees and honey -palstaan ja yöradioon asti. Niitä seurasivat palvelevat puhelimet. Lähemmäs chatia päästiin Habbo-hotellin ja IRC-gallerian alustoilla. Suosikissa chat päivittyi kerran kuukaudessa ja kirjeenvaihto oli julkista. Yöradiossa keskustelu oli reaaliaikaista ja julkista, mutta toteutui harvoin. Galleria oli kai nykymittapuulla onnetonta pikselimössöä. Gallerian kaltaisten foorumien innoittamana ymmärrettiin, että on mentävä sinne, missä nuoret jo ovat: verkkoon. Chatti on teknisesti seuraavalla tasolla, kun jokin malli oli jo ihmisten mielissä olemassa.

Kollektiivi toiminnan toteuttajana

Keskeinen havainto on, että yksikään toimija Suomessa ei ole tarpeeksi suuri hoitamaan tällaista urakkaa yksin, siksi perustettiin Sekasin Kollektiivi. Maailmassa on paljon kokoonpanoja, jotka kutsuvat itseään verkostoksi. Toiset ovat enemmän verkostoja kuin toiset. NykYTEKNIKALLA chat ei itsessään ole ainutkertainen keksintö, mutta pysyvyyden kannalta olennaisempaa on ”kollektiivi”, joka on osin itsenäinen ja osin taustaorganisaatioidensa osa. Mukaan tulevat organisaatiot voivat tuntea omistajuutta toiminnasta enemmän kuin franchise-toteuttaja. Tämä on osa innovaatiota. Jotkut mukana olevista lopettivat oman chattinsa ja satsasivat Sekasin Kollektiiviin.

Köyhän miehen terapiaa vai kokonaan oma lajinsa

Sekasin-chat ei ole köyhän miehen versio ”oikeasta terapiasta”. Anonymiteetti, kirjallinen dialogi, mahdollisuus poistua tilanteesta itse päättämälläan hetkellä ja riippumattomuus ajasta ja paikasta (ml. ajanvarausjärjestelmät) tekevät siitä

oman lajinsa. Se on innovaatio, joka ei ole kevytversio terveydenhuollosta ja on paljon muutakin kuin ”parempi kuin ei mitään”. Tämä on kenties kaikkein keskeisin osa Sekasin-innovaatiota. Sekasin-chat on kustannustehokas malli. Päivystäjät ovat vapaaehtoisia ja transaktiokustannukset hyvin pienet, niistäkin merkittävä osa kuitataan hyvän tahdon eleenä.

Teknisten askeleiden mukana tulee mahdollisuuksia ja tunnetusti myös uhkia. Tietoturvan mahdollisti yksityinen toimija, joka oli myötämielinen toiminnalle. Sekasin-chatin tietoturvasta huolehtii suomalainen startup-yhteisö. Innovaation rahoituksessa oli mukana peliteollisuus alkuvaiheessa ja myöhemminkin.

Vakiintunut, joustava ja uudistuva Sekasin

Sekasin on nyt kymmenvuotias. Vuonna 2025 käytyjen keskustelujen määrä, lähes 55 000, oli enemmän kuin koskaan. Yhteydenottoja Sekasin-chattiin tuli yli 130 000. Se on vakiinnuttanut paikkansa ilman, että alkuvaiheen TV-sarjoja tai somevaikuttajakampanjoita olisi tarvinnut uusia. Kerran rakennettu maine ja malli kantaa, ja uusia nuoria ja vapaaehtoisia ohjautuu chattiin.

Esimerkiksi koronakriisin aikaiset rajoitukset mullistivat tilapäisesti voilymyt sekä nuorten että tukijoiden puolella. Rakenne mahdollisti esimerkiksi nuorisotyöntekijöiden kouluttamisen päivystäjiksi, kun työn luonne koronakriisissä nopeasti muuttui. Sekasin Kollektiivi on muuttunut lyhyen olemassaolonsa aikana. Chatin jälkeen ovat tulleet peliyhteisö ja tekoälyversio. Chatin ohelle on otettu videovälitteinen walk in -terapia.

Alkuvaiheen kokeilu, TV/some/kampanjapainostus, somevaikuttajat, enemmän kuin kuukausipalkkansa eteen tekevät ihmiset, sopivien mesenaattien löytyminen, teknisen kehityksen sopiva kypsyysvaihe, oikeat ihmiset järjestöjen johtajina; kaikki nämä tarvittiin samaan aikaan, että innovaatio saattoi tulla todeksi ja kestää aikaa. Samalla koko paketti voidaan palauttaa yhteen neuvotteluhuoneeseen.

Joka teknologiaan tarttuu

Sekasin-chat on näistä innovaatioista tiukimmin kiinni nykyteknologiassa. Sen käynnistyminen oli todennäköisesti mahdollista, koska teknologia sattui olemaan juuri sellaisessa kehitysvaiheessa, missä oli. Jos tekoäly olisi ollut tuolloin nykyisellä tasolla, Sekasin olisi todennäköisesti käyttänyt sitä alusta asti, arvioi Satu Raappana haastattelussa. Tekoäly tuli mukaan myöhemmin, ja siinä välissä avattiin pelaajille suunnattu yhteisöllinen palvelu. Mielenkiintoisella tavalla tekoälypohjainen chati muistuttaa rippiä, joka puolestaan voi olla hyvinkin asia, jota ihmiset kaipaavat.

Kymmenessä vuodessa Sekasin on laajentunut kolme kertaa. Teknologia tarjoaa, mutta myös vaatii. Sekasin-chatin tulevaisuus ja nykyisyys ovat haavoittuvaisia. Sen tehokkuuden ja suosion tekijät ovat samalla riskejä. Hyvä maine sekä nuorten että vapaaehtoisten parissa on tärkeä ja myös mahdollista menettää. Tietoturva on luonteeltaan asia, joka on kai lunastettava joka päivä uudelleen. Taustaorganisaatioiden ja rahoittajien kyky toimia yhteen on sekin mahdollista menettää. Sekasin-chat on hieno keksintö, joka sai hyvän startin. Sitä ei ole juurrutettu rakennuksiin tai pysyviin organisaatioihin. Hyvät reaaliaikaiset kääntäjät voisivat tehdä siitä jopa globaalin innovaation. Ja

kvanttitietokoneet voisivat romuttaa sen, vaikka niillä ei pitäisi olla nuorten mielenterveyden kanssa mitään tekemistä.

Sekasin-chatin alkuperä liittyy tiiviisti nuorten mielenterveyden edistämiseen ja vaikeuksiin. Chat on ehkä lieventänyt ongelmia, tehnyt niitä näkyväksi, madaltanut kynnystä kertoa niistä ja hakea apua ja kenties jotain muuta. Kokeiluvaiheen kampanjan aikana nuoret saattoivat samaistua ennestään tuttujen somettajien kuvauksiin itsetuhoisuudesta tai mielenterveysongelmista (skeptikko minussa kaivoi juuri nuori Werther -kortin esiin). Itse chatissa ei itsetuhoisuutta tietenkään edistetä.

Perustuu Satu Raappanan haastatteluun ja verkkolähteisiin.

Lopuksi

Lasten suojeleminen on uudistunut innovaatioiden kautta, tai myös innovaatioiden kautta. Tähän valittua viiden listaa jatkavat ne 20+, jotka olivat mukana kyselyssä: Tyttöjen Talo, Tik-Tok-sossut, Legioonateatteri, Hope, SOS-Lapsikylä, Asunto ensin ja niin edelleen. Jos ja kun innovaatioita halutaan vuonna 2026, esimerkkitapauksia löytyy. Julkaisun lopuksi esitän joitakin kokoavia ja hajottavia huomioita.

Innovaatio ja keksintö

Esiteltyjen esimerkkien perusteella innovaatiot eivät välttämättä liity poikkeukselliseen luovuuteen tai kekseliäisyyteen. Kysymys on ennemminkin siitä, että jos on tahtoa, keinotkin löytyvät. Ainakin Iceheartsin tapauksessa voidaan puhua paluusta vanhaan ja tunnettuun toimivaan. Innovaatioajattelulle tyypillistä kokeilemisesta on helppo nostaa esiin, erityisesti kokemusasiantuntijatoiminnasta ja Sekasin-chatista. Icehearts ja äitiyspakkauksen varhaisversio puolestaan skaalautuivat hyvin ja nopeasti.

Tarkastelun perusteella innovaatiossa ei ole kysymys erityisestä luovuudesta siinä merkityksessä, että luotaisiin asioita tyhjästä. Kysymys on ennemminkin olemassa olevien asioiden yhdistämisestä ja vanhan päälle rakentamisesta teknisesti tai muuten. Esimerkiksi koulukoti ja perhehoito ovat innovaatioita tässä merkityksessä tai Icehearts yhdistäessään urheilun toiminnan ja lastensuojelun tavoitteet. Listaa voi jatkaa kokemusasiantuntijatoiminnalla, kokemuksen ja asiantuntemuksen yhdistämisellä. Kun olosuhteet ovat ankarat, äidin ja lapsen yhdistäminen käy innovaatiosta.

Osa innovaatioista henkilöityy todellisuudessa ja/tai julkisuudessa, mutta selvästi tämä ei ole edellytys sille, että idea jää elämään. Innovaattorit voivat myös vieroksua skaalaamista, sääntöjä ja rajoittamista ja tehdä varhaiset "exitit".

Innovaatioihin liittyy tahto toimia muuten kuin omaksi suoraksi eduksi. Siksi niitä sosiaalisiksi innovaatioiksi sanotaankin. Alussa esittelemäni raitiusliikkeen takana olevat miehet eivät olleet huolestuneita omasta juomisestaan. He halusivat vetää rajan nollaan, jotta muiden olisi helpompi pidentäytyä. Jokaisen innovaation matkasta löytyy ihmisiä, jotka halusivat tehdä enemmän kuin välttämättömän.

Yhdistyksen kautta

Vaikka innovaatiot voivat henkilöityä vahvasti, kukaan ei ole päässyt pitkälle yksin. Esiteltyt innovaatiot ovat jossain vaiheessa kasvaneet yhdistyspohjaisessa ympäristössä. Järjestöt mielellään kertovat olevansa innovaatioiden keskeisin kasvualusta, eikä se ole kaukana totuudesta. Ehkä tekijät perustavat yhdistyksiä kuitenkin enemmän kuin yhdistykset tuottavat tekijöitä. Yhdistys on varmasti sopiva, joskaan ei ainoa sopiva, organisaatiomuoto innovaattorille.

Julkisten toimijoiden rooli on myös merkittävä. Ilman YLE:n panosta Sekasin-chat ei olisi olemassa. RAY/STEA-rahoitus on ollut mahdollistamassa lähes kaikkia innovaatioita; jo Ensikoti sai avustusta ensimmäisistä pajatso-rahoista. Säätiörahoitus teki mahdolliseksi Sekasin-chatin ja STEA jatkoi siitä, chatin tietoturva ei toteutuisi ilman yksityisen yrityksen panosta ja hyvää tahtoa. Helsingin kaupunki luovutti ensimmäisen ensikodin tontin käyttöön vuokratta ja yksityiset amerikkalaiset ihmiset lahjoittivat merkittäviä summia.

Kokoavasti voi sanoa, että mikään organisaatiomuoto ei takaa eikä yksin ole ylivertainen innovaatioalusta. Keskeistä on koota voimia ja resursseja sieltä, mistä niitä on saatavissa. Yrityslahjoitukset ensimmäisiin äitiyspakkausta ennakoiviin koreihin, Helsingin ensikotiin lahjoituksena saadut siat, ensimmäisten Icehearts-pelaajien varusteet, Sekasin-chatin ensimmäiset päivystäjät ja Selviytyjät-ryhmän käyttämä musiikki ovat kaikki esimerkkejä tästä. Resursseja on etsittävä kaikkien merien pohjista, totesivat Turkat Iceheartsin alkuvaiheen perusteella.

Ratkaisuja ja kokeiluja

Äitiyspakkauksen inspiroineet ongelmat olivat arkisia, dramaattisia ja konkreettisia. Samoin Iceheartsin perustamiseen johtaneet havainnot perustuivat näköetäisyydeltä saatuihin havaintoihin. Ensikotienkaan ei ollut tarvetta etsiä perusteluita Sotkanetistä. Sata tai kaksisataa vuotta sitten ongelmia ei tarvinnut etsimällä etsiä senkään vertaa kuin nykyisin. Kolme esitellyistä innovaatioista on sellaisia, että ratkaistava asia oli tiedossa ja ratkaisun sopiminen ongelmaankin melko selvää. Iceheartsin tapauksessa tosin nuorissa havaittu ilmiö johti toimintaan esikouluissa. Muista innovaatioista ainakin SOS-lapsikylä on selkeärajainen ratkaisu selkeään ongelmaan. Myös neuvolan ensivaiheet tarttuivat tiettyyn ongelmaan. Neuvolan esiasteen (Lastenlinnan) vaikuttavuudesta kerrotaan varhaisina tietoina, miten lapsikuolleisuus laski sen ympäristössä.

Sekasin-chat sai puolestaan perusinfran valmiina ja sai kokeilla yhtä ratkaisua. Mielenterveys tuli kyllä annettuna teemana, mutta terveys ei ole ratkaistava ongelma. Kokemusasiantuntijatoiminta (niin kuin se tässä on kuvattu) puolestaan oli kokeilu, jossa haluttiin katsoa, mitä siitä kehkeytyy. Kokeiluhenkä on varmasti ollut myös Tyttöjen Talossa, jossa perinteinen nuorisotalotoiminta suunnattiin sukupuolispesifisti. Tämän pienen näytteen perusteella innovaatio voi lähteä liikkeelle ongelmasta tai kokeilusta.

Ideasta instituutioksi

Julkisen järjestörahoituksen kasvu on mahdollistanut sen, että matkan ideasta instituutioksi ei tarvitse olla ajallisesti pitkä. Se ei ollut kovin pitkä Sekasin-chatilla tai Iceheartsilla, mutta molempien varhaisvaiheeseen liittyi noin kuuden kuukauden katkos toiminnassa (Iceheartsista ks. Wikström, 2014, 85–86). Tämä on merkittävä piirre molempien toiminnassa. Näissä tapauksissa yksittäiset ihmiset kantoivat idean rahoituksettoman kauden yli, mikä on poikkeavaa. Pääsääntö innovoivissa projekteissa vaikuttaa olevan, että ilman jatkorahoitusta tai pääsyä osaksi ”rakennetta” innovaatioista ei isommin kuulla.

Matka ideasta innovaatioksi kesti äitiyspakkauksella ja ensikodilla kymmeniä vuosia. Laskutapoja voi toki olla muitakin kuin käyttämäni. Jälkikäteen voidaan ajatella hyvinkin, että innovaatiot roikkuvat ilmassa ja syntyvät, kun aika on niille kypsä – joku rakentaisi ne joka tapauksessa. Instituutio on tietenkin sopimuksenvarainen termi sekin. Pääosin sen voi mieltää tunnustukseksi ja vakiinnuttamisen sen osoitukseksi. Instituutioksi pääseminen vapauttaa energiaa olennaiseen jatkuvan taistelun sijasta, mutta voi myös

hidastaa sopeutumista ja uudistumista. Kun organisaatio kasvaa, se altistuu itse suuruuden tuomille riskeille ja laskevan rajahyödyn aiheuttamiin mahdollisiin ongelmiin.

Palkinnot edistävät – jotain

Lähelle nykyaikaa sijoittuvat innovaatiot ja niihin liittyvät henkilöt ovat saaneet huomattavasti palkintoja. Olisivat saaneet varmasti vanhemmatkin, jos palkintoja olisi ollut paljon. Iceheartsin palkintokaappi suorastaan pursuaa kansallisia ja kansainvälisiä tunnustuksia. Kokemusasiantuntijat saivat RAY:n tunnustuksen. Sekasin-chat on saanut kansanterveyden edistämisen palkinnon, vaikka kollektiivin toimistolla on tuskin koskaan kansanterveyttä mainittu. Lapsen oikeuksien puolustajan tunnustus on myös osunut esitellyille innovaatioille.

Palkinnot eivät mitenkään välttämättä käänny pitkäaikaiseksi rahoitukseksi. Ideaa kyllä arvostetaan, mutta ei niin paljon, että sen osaajat saisivat keskittyä itse toimintaan. Olalle taputtelijoita riittää, mutta todelliset tukijat ovat vähissä, nämä sanat liitetään Ilkka Turkkaan (Wikström, 2014). Nykyisin voi jo epäillä, hyödyttävätkö palkinnot enemmän antajaa vai saajaa. Paljon korostetaan myös kokemusasiantuntijatoiminnan tärkeyttä ilman, että se muuntuisi erityisen vakiintuneeksi osaksi lastensuojelua. Vaikuttaa, että tiedämme kohtalaisen hyvin, mitä, miksi ja miten pitäisi tehdä. Mutta emme tiedä, miten purkaa tieltä se osa vakiintunutta systeemiä, joka ei tunnu tietävän.

Sukupuoli

Sattumalta tai ei, useaan esiteltyihin innovaatioihin liittyy tavalla tai toisella binaarinen sukupuoli. Äitiyspakkaus on pitänyt sukupuolitetun nimensä, vaikka aloitteita nimen muuttamiseksi on tehty. Ensikotien historia liittyy selvästi ”langenneisiin naisiin”, jopa niin, että heidän voi ajatella langenneen yksinään. Icehearts oli pitkään vain miesten ja poikien toimintamalli. Selviytyjien kaksi ensimmäistä vuotta meni vain nuorten naisten ryhmänä. Raittiusliikkeen perustajat olivat miehiä. Vain Sekasin-chat on lähellä sukupuolineutraaliutta. Tyttöjen ja Poikien Talot menestyivät hyvin tehdyssä kyselyssä. Ympäröivä yhteiskunta on tietenkin ollut erilainen eri aikoina, eikä sukupuolittuneisuus ole tarkoittanut samaa eri aikoina. Sukupuolieritys innovaatioissa on kohdistunut välillä vanhempiin, välillä lapsiin. Se on liittynyt biologiaan tai kulttuuriin malleihin. Tavalla tai toisella se on ollut merkittävästi mukana monessa innovaatiossa.

Innovaatiot ajassa

Ensimmäisten ensikotien asukkaat veivät synnytyssairaalaan äidille ja vauvalle kukkia ja halusivat juhlistaa uutta ihmistä. Halu ja tarve juhlistaa oli vahva siksikin, että avioliiton ulkopuolella syntyviin lapsiin liittyi häpeää. Vertaistuen voima tunnistettiin. Seuraavalla vuosisadalla nuorten kokemusasiantuntijoiden ryhmä tunnisti saman voiman ja saman tarpeen. Molempia yhdistää myös se, että vertaisten tukea tarvitaan ja tarjotaan juhlapyhinä, jolloin tavallisesti vetäydytään perheen pariin.

Innovaatiot tarvitsevat sekä materiaalisia että ei-materiaalisia resursseja päästäkseen ensivaiheista yli kohti vakiintumista. Sopivien myönteisten

henkilöiden ja organisaatioiden lisäksi hyvä onni ja ajoitus auttavat asiaa. Lisäksi tarvitaan yksittäisiä ihmisiä, jotka ymmärtävät olevansa jonkin suuren äärellä. Miina Sillanpäättä sanottiin maailman suurimmaksi kerjäläiseksi. Tällä viitattiin hänen loppumattomaan haluunsa, ja myös kykyynsä, saada rahoitusta tulevalle Ensi kodille. Harvoin ministeri ja kerjäläinen ovat yksi ja sama ihminen, mutta tässä tapauksessa näin oli. Sata vuotta myöhemmin Vantaalla: Ville ja Ilkka Turkka kuvaavat Iceheartsin alkuaikoja loppumattomana kerjuulla olemisena. Ihmiset, jotka ovat kerjuulla muiden puolesta, herättävät kunnioitusta, ja tämä voi tietenkin edistää kerjuun onnistumista. Ilmiönä tämäkin on säilynyt sata vuotta RAY/STEASTA huolimatta.

Jos innovaatiosta ei pysty kertomaan olennaista minuutissa, kyse ei ole todennäköisesti innovaatiosta. Nähdäkseni innovaatio ei tarvitse tuekseen 300 sivun manuaalia ja kuuden kuukauden koulutusta. Esimerkiksi Asunto ensin -malli ei tarvitse nimensä lisäksi kovin pitkää selitystä. Jokaisen esitellyn innovaation olennaisen idean voi kertoa minuutissa tai kuvata parilla sivulla. Yksinkertaisuus ei estä putoamasta erilaisiin väleihin hallinnon ja rahoituksen eri sektoreilla. Tätä korostaa esimerkiksi lista asioista, joista Icehearts on palkittu.

Aikaan liittyy tämäkin huomio: olen esitellyt innovaationa toiminnan, jossa ajaksi on määrätty 12 vuotta ja toiminta perustuu läheiseen suhteeseen. Olen myös esitellyt innovaationa chatin, jossa maksimikesto on 45 minuuttia ja jossa osapuolet eivät tiedä toisistaan mitään. Suhteessa aikaan tarjoan ihan vakavissani aivan ääripäiden ratkaisuja, poikkeuksellista pysyvyyttä ja tilapäisyyttä. Eikä kummaltakaan tuntuisi mielekkäältä alkaa kiistää innovatiivisuutta. Ihan mahdollinen tulkinta on sekin, että molemmat toimivat omilla vahvuuksillaan.

Innovaatioiden suhde aikaan ei ole yksiselitteinen. Selvästi jotain asioita keksitään uudelleen tai sitten kierretään kehää. Jotkut ideat jokainen sukupolvi haluaa keksiä itse. Keskittämisen ja hajauttamisen ikuiselta näyttävä liike keksii aina uudelleen itseään. On myös lineaarinen liike. Elintaso on oikeasti korkeampi kuin sata vuotta sitten. Sille on syynsä, miksi chatteja ei ollut silloin. Toisissa asioissa paluuta ei ole, ja kaikki rakentuu jo olemassa olevan päälle.

Seuraava innovaatio

Spekuloidaan lopuksi hieman sillä, millaisista asioista seuraava merkittävä innovaatio voisi rakentua. Tehtävä on tietenkin vaikea ja mahdottoman välimaastossa, toisaalta yrittäminen ja kokeilut kuuluvat valittuun teemaan. Vihjerivissäni on neljä kohdetta, kaikki eivät toteudu samassa innovaatiossa, mutta todennäköisesti jokainen jossain.

1. Nuorten netti- ja somekieltoja säädetään tietäen, miten vaikeaa niitä on panna täytäntöön. Eurooppalainen, turvallinen ja lapsiystävällinen netti olisi todellinen innovaatio. Erityisesti, jos se houkuttelisi lapsia ja nuoria. Nettiturvallisuus on pitävä vihje, mutta laaja. Etsiäkö ratkaisuja moderoinnista, operaattoreista, sisällöistä, laitteista, tunnistautumisesta vai mistä – kokonaan verkon ulkopuolelta? Ehkä joku jo ajattelee jossain niin, että minä voin pitää somenkäyttöni kurissa, mutta voin pidättäytyä kokonaan, koska

minulla on läheisiä, jotka eivät osaa. Mikä olisi se infra, joka pitäisi meidät irti turhista someista? Minkä aluksi somen lopun osaisi kuvata?

2. Vaikuttavuudesta on tullut niin ohittamaton teema, että innovaation on melkein pakosti otettava jotain kantaa siihen. Kanta voi olla myös se, että vaikuttavuus ei ole niin tärkeää kuin tekeminen eikä vaikuttavuuden osoittamista tarvitse hakea hinnalla millä hyvänsä. Viitataan aiemmin mainittuun Iceheartsin ja lastentarhanopettajien yhteistyöhön. Innovaatiot ovat perinteisesti uskossa vahvojen ihmisten kenttä. Se voi johtaa koko vaikuttavuustarkastelun tuolle puolen kysymään vaikuttavuusbuumin vaikuttavuuden perään.
3. Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu kaipaa uudistamista. Lisääntyvät kustannukset eivät tunnu tuottavan parempaa tulosta. Innovaation tarve on suuri sijaishuollossa, missä perhehoidon osuutta olisi lisättävä erityisesti nuorille. Sijaishuoltopaikkojen kilpailutukset, valvonta, koko hoito kaipaa uudistamista. Sääntelyä pitäisi samaan aikaan noudattaa ja uusia. Sääntelyä pitäisi uusia niin, että jokainen muutos ei lisää kustannuksia. Miten tehdä sellaisia muutoksia, jos kukaan ei halua ottaa riskiä? Toivon kovasti, että jonkun uuden innovaation takia lastensuojelun ei tarvitse mennä totaalisen kriisin kautta uuteen aikaan.
4. Perinteisten kasvokkaisten ja verkkopalveluiden yhdistäminen. Harvaan asutussa ja yhä harvemmin asutussa maassa on mietittävä lähi- ja etäpalveluiden suhde uudelleen. Ja sen lisäksi on etsittävä tie ulos tavasta, jossa puhutaan (kuten edellä) palveluista ikään kuin se olisi koko elämä. Uusi perustus on mietittävä pohjia myöten niin, että etäpalveluita ei pidetä vain lähipalvelun halvempana ja huonompana korvikkeena. Sekasin-chat on osoittanut, että etäpalvelu voi olla täysin oma lajinsa. Samalla pohdittavaksi tulevat keskittämisen ja hajauttamisen ikuisuusasiat.

Jos, ja kun, lasten suojelu jatkossakin uudistuu innovaatioiden myötä, vihjerivini on, että joku tai jotkut yllä olevista asioista ovat mukana.

En määritellyt innovaatioita mitenkään tämän tekstin tarpeisiin. Innovaatioita syntyy ehkä sata vuodessa tai ehkä yksi sadassa vuodessa. Oma näkemykseni on, että yksi sadassa vuodessa on lähempänä totuutta, mutta syntyy innovaatioita sentään vähän useammin. Esimerkiksi nämä viisi edellä esiteltyä.

Liite

Liite 1

Lista kyselyssä tarjolla olleista innovaatioista. Kaksi viimeisintä on lisätty mukaan kyselyn ollessa auki.

- Asunto ensin- malli
- Ensikoti
- Hope
- Icehearts
- Kokemusasiantuntijatoiminta
- Lapsen oikeuksien päivä
- Lapsiasiavaltuutettu
- Lastensuojelun menneisyys- hanke
- Legioonateatteri
- Läheisneuvonpito
- Neuvola
- Ohjaamo
- Perhekeskus
- Sekasin-chat
- SIB social investment bond
- SiSukas toiminta
- SOS-lapsikylä
- Sovittelu
- Systeminen lastensuojelu
- Turvakoti
- Tyttöjen Talo/ Poikien Talo
- Vamos
- Vertaistukitoiminta
- VoiKukkia
- Äitiyspakkaus
- TikTok-sossut
- APUU-chat

